



Özlem Seyhan

Dr., Konya/Türkiye
Doctor, Konya/Turkiye



eposta: akpinarr_ozlem@hotmail.com



<https://orcid.org/0009-0002-0103-5072>

Atıf/Citation: Seyhan, Özlem. 2025. Türk Ocaklarının İkinci Döneminde Din, Laiklik, Ahlak ve Bilim Tartışmaları (1949-1970). *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 13/43, 146-167.

<https://doi.org/10.33692/avrasyad.1615847>

Makale Bilgisi / Article Information

Yayın Türü / Publication Type:	Araştırma Makalesi/Research Article
Geliş Tarihi /Received:	14.01.2025
Kabul Tarihi/Accepted:	03.03.2025
Yayın Tarihi/Published:	15.06.2025

TÜRK OCAKLARININ İKİNCİ DÖNEMİNDE DİN, LAİKLİK, AHLAK VE BİLİM TARTIŞMALARI (1949-1970)*

Öz

Türk Ocakları, Türk milliyetçiliğini teşkilatlandırmak, Türk milletini bilimde, sanatta, teknikte ve sosyal bilimlerde layık olduğu yere taşımak amacıyla 1911 yılında faaliyetlerine başlamıştır. Her ne kadar siyasal sebeplerle çalışmalarına farklı dönemlerde ara vermek zorunda kalsa da Ocak, günümüze kadar geçen süreçte milli mefkûreden vazgeçmemiştir. Türk Ocakları 1931 yılında kapatılmasının ardından 1949 yılında yeniden açılmış ve dönemin sorunlarını derinlemesine ele alarak Türk milletinin içinde bulunduğu iktisadi, içtimai ve kültürel meselelere çözüm üretmeye çalışmıştır. Ocak her ne kadar siyaset dışı bir kurum olma iddiası taşısa da siyasal ve ideolojik değişimler ciddi anlamda Türk Ocaklarının meselelere yaklaşımını etkilemiştir. Nitekim Ocağın kapatılma tehdidi ile karşı karşıya kaldığı ve beka sorunu yaşadığı 27 Mayıs 1960 darbesi sürecindeki fikirleri ile Demokrat Parti iktidarı dönemindeki fikirleri arasında bazı tezatların bulunduğu aşikârdır. 1949-1970 yılları arasında aktif faaliyet gösteren Türk Ocaklarının ikinci döneminde Türkiye'nin gündemini uzun yıllar meşgul eden din ve bilim tartışmaları ele alınmış, başta laikliğin ne olduğu ancak Türkiye'de ne şekilde anlaşıldığı gibi konular incelenmiştir. İslam dininde reform yapılabilir mi? Kuran'ın Türkçeye çevrilmesi niçin gereklidir? Ezanın Arapça ya da Türkçe okunması arasındaki fark nedir gibi sorulara cevap aranmıştır. Çağın tekniğini ve modern metotlarını kullanırken dikkat edilmesi gereken unsurlar ele alınmış, daha genel anlamıyla din ile bilim ilişkisinin derinliklerine inilmiştir. Bu çalışmada Türk Ocaklarının resmi yayın organı olan Türk Yurdu dergisi ana kaynak olarak kullanılmıştır. Bahsi geçen yıllarda Türk Ocağına dair ana kaynak olma niteliğinde başka yayınların bulunmadığını belirtmekte fayda vardır. Öyle ki şubelere dair haberler ve faaliyet raporları

*Bu çalışma "Türk Ocakları ve Türk Yurdu Dergisi (1949-1970)" başlıklı, 837990 numaralı doktora tezinden türetilmiştir.





merkeze gönderilmiş ve onlar da Türk Yurdu'nda yayınlanmıştır. 1986 yılından sonra ayrı kitapçık olarak çıkarılan kurultay raporları makaleye konu olan yıllarda yine benzer şekilde Türk Yurdu sayfalarında okuyucuya aktarılmıştır. Bu bağlamda Türk Yurdu dergisi hem Ocakların faaliyet alanının belirlenmesinde hem de fikirlerinin açıkça ortaya konulmasında oldukça önemli bir yer edinmiştir. Nitekim bu makale ile Ocaklı aydınların fikirleri ekseninde Türkiye'deki muhafazakâr kesimin din, laiklik, ahlak, komünizm ve bilim ilişkisine bakışı açıklanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ahlak, Bilim, Din, Laiklik, Türk Ocağı, İrtica.

DISCUSSIONS ON RELIGION, SECULARISM, MORALITY AND SCIENCE IN THE SECOND PERIOD OF THE TURKISH CENTERS (1949-1970)

Abstract

Turkish Hearths started their activities in 1911 with the aim of organizing Turkish nationalism and carrying the Turkish nation to its deserved place in science, art, technology and social sciences. Even though it had to interrupt its work at different periods due to political reasons, the Turkish Hearth did not give up on the national ideal. After being closed in 1931, the Turkish Hearths were reopened in 1949 and, by thoroughly addressing the problems of the period, they tried to produce solutions to the economic, social and cultural issues that the Turkish nation was facing. Although the Hearths claimed to be a non-political institution, political and ideological changes seriously affected the Turkish Hearths' approach to issues. As a matter of fact, it is obvious that there are some contradictions between the ideas of the Hearth during the coup of May 27, 1960, when it faced the threat of closure and had problems with its survival, and its ideas during the Democratic Party rule. In the second period of the Turkish Hearths, which were active between 1949 and 1970, the religious and scientific debates that occupied Turkey's agenda for many years were discussed. First of all, issues such as what secularism is and how it is understood in Turkey were examined. Can Islam be reformed? Answers were sought to questions such as what is the difference between reading the adhan in Arabic or Turkish. The elements that should be considered while using the techniques and methods of the era have been discussed. In a more general sense, the relationship between religion and science has been deeply explored. In this study, the official publication of the Turkish Hearths, the Turkish Homeland magazine, was used as the main source. It is useful to state that there were no other publications that could be considered as the main source regarding the Turkish Hearth in the mentioned years. So much so that news and activity reports about the branches were sent to the head office and they were published in Türk Yurdu. The congress reports, which were published as separate booklets after 1986, were conveyed to the readers in a similar manner in the pages of Türk Yurdu in the years subject to the article. In this context, Türk Yurdu magazine has gained a very important place both in determining the field of activity of the Hearths and in clearly expressing their ideas. As a matter of fact, this article has tried to explain the view of the conservative segment in Turkey on the relationship between religion, secularism, morality, communism and science, on the axis of the ideas of Hearth intellectuals.





Keywords: Morality, Science, Religion, Secularism, Turkish Hearth, Reactionism.

Giriş

Türk milliyetçiliğinin teşkilatlanmasında ve kurumsallaşmasında önemli bir paya sahip olan Türk Ocakları 1911 yılından itibaren faaliyetlerine başlamıştır (Sarınay 1994: 118). Türk milletine hizmet etmek ve halkı müreffeh bir hayata erdirmek ülküsüyle harekete geçen Türk Ocakları (Cansever 1959: 39-40), kurulduğu ilk andan itibaren çağının sorunlarına çözüm bulmak (Oba 1995: 208-210) ve toplumsal konulara ışık tutmak için ilmi bir yaklaşımla mücadeleye girişmiştir (Erden 1968: 48-58; Hisar 1954: 89-92). Türk Ocakları, 1911-1931 yılları arasında gerçekleşen I. Dünya Savaşı, İstiklal Harbi ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması esnasında yaşanan siyasi, askeri, iktisadi ve sosyal bütün meselelerde aktif mücadeleye dâhil olmuştur. Ülkenin çağdaşlaşma çabasına katkı sağlayarak Atatürk ilke ve inkılâplarını desteklemiştir (Kodal 2014: 296). Adeta bir cumhuriyet mektebi vazifesi gören Ocak (Üstel 1994: 51-52), ilmi, kültürel ve sanatsal faaliyetlerin merkezi haline gelmiştir. Ancak 1931 yılında ülkedeki siyasal muhalefetin artması ve demokratik rejimin tehlikeye düştüğü gibi gerekçelerle bizzat Mustafa Kemal Atatürk'ün isteğiyle Ocak feshedilmiş ve bütün mal varlığı Halkevlerine devredilmiştir (Arıkan 2004: 402; Aydın 2024: 453). Cumhuriyet Halk Fırkasının güdümünde, devlete bağlı bir kurum olarak açılan Halkevleri, eski Ocaklılar tarafından hiçbir zaman benimsenememiş, adeta Ocak ile iktidar arasında bir küskünlük yaşanmıştır (Bircan 2014: 28). Ancak çok partili hayata geçişle birlikte tek parti döneminde kapatılan birçok dernek ve cemiyet yeniden çalışmalarına başlamak için harekete geçmiştir (Develioğlu 1967: 17). Başta Hamdullah Suphi Tanrıöver olmak üzere Türk Ocağının kapatılmasını hazmedemeyenler ise Ocağın yeniden açılması için fırsat kollamışlardır (Tek 197: 6-7). 1949 yılına kadar süren bu bekleme safhası Hamdullah Suphi Tanrıöver'in mecliste yaptığı bir konuşma ile sona ermiştir (TBBM Zabıt Ceridesi 8. Dönem 4. Yasama Yılı, 52. Bileşim 25 Şubat 1949 Cuma B: 52. 25.02.1949. O: 1, s. 607-611). Bu konuşmada Halkevlerinin gençlerin ihtiyacını karşılamakta yetersiz kaldığı ifade edilerek Türk Ocaklarına ihtiyaç duyulduğu dile getirilmiştir (Fındıkoğlu 1967: 4-5). Bu tarihten itibaren Türk Ocaklarının açılmasına yönelik faaliyetler hız kazanmış (Tan Gazetesi, 26 Şubat 1949, s. 1-2; Karacan, Tan Gazetesi 27 Şubat 1949: 3.) ve çeşitli hazırlıklar yapıldıktan sonra 10 Mayıs 1949'da saat 17.00'de Hamdullah Suphi Tanrıöver'in aile konağında büyük bir açılış töreni düzenlenmiştir (Her Gün Gazetesi 10 Mayıs 1949: 1). Türk Ocağı bu vesile ile "gerçek milliyetçileri sinesinde toplayıp, Türk milletine hizmet yolunda çalışabilecek kuvvetli bir millî teşekkül olarak" faaliyetlerine yeniden başladığını duyurmuştur (Türk Yurdu, Mayıs 1955, S. 244, s. 809-810). Açılış günü Hamdullah Suphi Tanrıöver tarafından Türk Ocağı beyannamesi okunmuştur. (Her Gün Gazetesi 11 Mayıs 1949: 1). Bu beyannamede ırkçılık, milliyetçilik, inkılâp, tarih, dil, kadın, laiklik (Vatan gazetesi 11 Mayıs 1949: 1), komünizm, din gibi toplumsal konular hakkında Türk Ocakların fikirleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır (Acar 2005: 98).





Hamdullah Suphi Tanrıöver'in önderliğinde 1949 yılında yeniden faaliyete başlayan Türk Ocakları 1970 yılına kadar çalışmalarına devam etmiş, bu tarihler arasında yurt ve dünyada meydana gelen ve Türk milletini ilgilendiren bütün konular hakkında fikir beyan etmekten geri durmamıştır. Ocak, Türkiye'yi uluslararası alanda çağdaş, medeni, müreffeh ve lider bir konuma taşımak için bilim adamlarının, teknisyenlerin ve sanatçıların yetiştirilmesi için çalışmayı mefkûresine dâhil etmiştir (Duru 1955: 838-840). Bu anlayış doğrultusunda faaliyetlerini şekillendiren Türk Ocağı, siyasilerin de ilgisini çekmiş, Demokrat Parti'nin iktidar gelmesinin ardından pek çok Ocak ileri geleni parti saflarında görev almaya başlamıştır. Bu durum Ocak ile Demokrat Parti'nin ideolojik anlamda yakın görüşlere sahip olduğunun bir göstergesidir. Nitekim Türk Ocağı 1956 yılında yeniden "umuma hadim cemiyet" unvana layık görülmüş (Türk Yurdu, Mayıs 1955, S. 244: 878-879) ve kamu yararına çalışan dernek statüsüne sahip olmuştur (BCA. BKKTD. 030.18\01.02.143.38.7). Bu da Türk Ocaklarının faaliyetlerinin devlet tarafından desteklendiğinin bir göstergesidir. Siyasal, sosyal ve ideolojik anlamdaki bu yakınlık Demokrat Parti döneminde Türk Ocaklarına yarar sağlarken 27 Mayıs 1960 darbesi sürecinde Ocağın bekasının tehlikeye düşmesine yol açmıştır (Erden, 1963: 5; Türk Yurdu, Temmuz 1960, S. 286: 1; Gül 1961: 25-26). Öte yandan bahsi geçen siyasal çalkantılar başta din, irtica, ahlak, laiklik gibi tartışmaların boyutunu da etkilemiştir.

Osmanlı Devleti'nde modernleşme hareketinin başladığı ilk andan itibaren İslam'ın gelişime, bilim ve tekniğe engel olup olmadığı tartışmaları aydınların gündemi meşgul etmiştir. Gelenek ve dinin iç içe geçtiği toplum yapısı cumhuriyetle birlikte ulus devlet anlayışının egemen olduğu laik bir şekle kavuşturulmak istenmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ve yapılan inkılâplar sonucunda dinin toplumdaki konumu yeniden tartışılmaya başlanmış özellikle dini hassasiyeti olan kesim, olası bir İslam karşıtlığına engel olmak için çaba sarf etmiş ve dinin bilimle çelişmediğini her fırsatta vurgulayarak Müslümanlığın geri kalma sebebinin tam tersi ilimden, sanattan uzak kalmak olduğunu söylemiştir. Türk Ocakları da 1949-1970 yıllarını kapsayan ikinci döneminde İslami bir Rönesans'ın gerçekleşmesini istemiş ve bunun için dinin orijinal yapısını incelemeyi gerekli görmüştür. Özellikle Müslüman bilim adamlarının faaliyetleri ve İslam'ın altın çağı olarak nitelendirilen dönemlerin tarafsız ve ilmi bir metotla okunarak bilim ve sanatın İslam içindeki yerinin kolaylıkla anlaşılacağı düşünülmüştür (Sepetçioğlu 1956: 795-796). Bu bağlamda din adına toplumda "gerilik çıkarmak", modern ve medeni gelişmeleri değersizleştirmek, akıllı ve mantığı önemsizleştirmek için kasıtlı olarak yapılan her türlü faaliyete karşı çıkmıştır (Bayram Gazetesi 11 Ağustos 1954; Bayram Gazetesi 31 Temmuz 1954). Bu gibi yaklaşımların dine zarar verdiği ve İslam'ın ilerlemeci yapısını gölgelediği vurgulanırken ülke kalkınmasının temel argümanı olan inkılâpçılığın da şuurlu ve doğru bir algı ile yürütülmesi istenmiştir (Akder 1954: 241-243). Tartışmaların temelinde İslam'ın ilerici bir din olduğunu kanıtlama arzusu vardır (Berki 1960: 51-52). Öyle ki bu anlayışa göre İslam genel ilkeleri ve





hayat felsefesi ile insanlığa yeni bir misyon yüklemiştir (Sözeri 1962: 6), ancak Müslümanlar geleneklerin ve şahsi çıkarların etkisiyle İslam'a farklı bir hüviyet kazandırmıştır (Berki 1961: 14). Müslüman ülkelerin içinde bulunduğu sefaletin sebebi budur (Sıddıki 1965: 18-19). Mevcut sorunlar tespit edildikten sonra yapılması gerekenler üzerinde duran Türk Ocaklarına göre İslami reform mümkün olmasa da tarihte benzerleri bulunan bir aydınlanma ve Rönesans'a ihtiyaç duyulduğu kabul edilmiştir. Bu bağlamda Türk Yurdu dergisinde dindeki yeniliklerin ne boyuta kadar mümkün olduğu tartışılırken (Berki 1960: 17), başta Türkiye olmak üzere diğer Müslüman devletlerin ilminde, teknikte, fen bilimlerinde ve güzel sanatlarda çağdaşlarını yakalamak için öncelikle Kuran'ın anlaşılması ve peygamberin örnek alınması gerektiği fikri kabul görmüştür (Yalman 1954: 385-387).

1. Türk Ocaklarının Dinin Toplumsal Hayattaki Yerine Dair Fikirleri

Türk Ocaklarına göre Türk milliyetçiliğini oluşturan temel öğeler din, dil ve sanattır. Bir milletin ortak menfaatlerini gözeterek şahsi çıkarları geri plana atması için manevi bir paydada buluşması gereklidir. Bu bağlamda da din toplumu bütünleştirme aşamasında önemli bir rol üstlenmiştir. Aidiyet ve varoluş amacı arayışına giren fert, yaratıcı güce sığınma ihtiyacı durmuş, daha sonra ise içinde yaşadığı topluma karşı sempati besleyerek duygusal bir bağ kurmuştur (Topçu 1963: 18-19). Bu da milliyetçiliğin tıpkı din gibi insani bir ihtiyaç olduğu fikrini doğurmuştur (Akder 1959: 5-8). Bu nedenle Türk Ocakları bünyesinde Müslümanların mevcut sorunları üzerine ayrıntılı tartışmalar yapılırken (Tanyu 1960: 2-3), dinin siyaset, sanat, bilim, ahlak ve eğitim ile ilişkileri, din kitapları, Türkçe ibadet, Kuran'ın tercüme edilmesi, din olarak kabul gören yanlış inançlar, hurafeler, laiklik gibi konular da titizlikle incelenmiştir. İslam'ın ruh ile madde arasında ahenkli bir denge kurduğu (Erol 1960: 26), insanın yaşam şeklini ve düşünce yapısını belirlediği, toplumsal ilişkileri düzenleme özelliğinden hareketle ekonomi, siyaset hatta uluslararası ilişkilerde bir sistemler ve kanunlar bütünü sunduğu belirtilmiştir (Kuşçu 1959: 12; Özmen 1963: 52). Türk Ocaklarına göre esas olan hür insanın kendi iradesiyle Müslüman olup ona göre hayatını düzenlemesidir (Yahya 1959: 11-12). İslamiyet'in millî benliğin inşasındaki rolüne dikkat çekilmiştir. Bu bağlamda dini inanç ile milli beka birleştirilmiş ve bir toplumun ilerleyebilmesi için "fertlerin ilimle uğraşıp ölmeyecekmiş gibi çalışması, yarın ölecekmiş gibi Allah yolunda ibadet edip teslimiyet halinde bulunmaları" (Eken 1962: 7-8) gerektiği söylenmiştir. Öyle ki İslam'a göre hareket ederek dayanışma, yardımlaşma, doğruluk ve dürüstlük, içinde yaşayan milletlerin müreffeh bir hayata kavuşulacağına inanılmıştır (Berki 1961: 8).

Müslüman ülkelerin geri kalmışlığı ise dinin emir ve kaidelerinden değil Müslümanların atalet ve tembelliğinden kaynaklandığı anlayışı kabul görmüştür. Bu bağlamda İslam'ın kaynaklarına inerek gerçek Müslümanların nasıl olması gerektiğinin tespit edilmesine yönelik çalışmalar yapılmıştır. Değişen ve dönüşen dünyada her sahada cihat etmenin desteklendiği ancak bu cihadın geleneksel anlamdaki savaşmak değil kişinin her





anlamda dinini, toplumu ve ülkesini yükseltmek için verdiği mücadele olduğu vurgulanmıştır. Öte yandan bireyin nefsi ile mücadelesi kötülüklerden uzaklaşarak iyi ve güzele yönelmesi de cihat olarak tanımlanmıştır (Tug 1961: 9; Ünal 1960: 9-10). İslam dünyasındaki mevcut sorunların tespiti ve çözümü için ciddi mesai harcayan Türk Ocaklı yazarlar dinin temel emirlerinden olan birleşme ve kaynaşmanın yerine çıkarıcılık, rekabet ve hatta düşmanlığın aldığını belirterek toplumsal yozlaşmanın gerekçesini ortaya koymuşlardır (Davudoğlu 1970: 6-7). Öyle ki Kuran’da yer almayan kaidelerin ve rivayetlerin İslam’a dâhil edilmesi ile adaletsizlik, rüşvet, kıskançlık, kibir gibi dine uygun olmayan pek çok olumsuz davranış Müslüman ülkelerde yer edinmiştir. Bununla birlikte kadınlara yönelik aşağılayıcı davranışların dini bir gerekçeye dayandırılması, şiddet, ahlaksızlık, kadın sünneti gibi olayların insanları dinden uzaklaştırdığı vurgulanmıştır. İslam’a yönelik saldırılarla mücadele etmenin yanında dine karışan hurafelere karşı da bir duruş sahibi olmanın zarureti sık sık değinilmiştir (Ateşoğlu 1961: 43-45). İslam’ın ilerlemeye engel olmadığı gibi Kuran’ın tercüme edilerek bütün dünyaya tanıtılması ve hadislerin doğru bir şekilde açıklanması halinde tüm dünyada İslam’a bakışın değişeceği savunulmuştur (Tanyu 1959: 7-10).

Türk Ocaklarına göre, Müslümanların kalkınması için Kuran’ın Türkçeye anlaşılır bir şekilde çevrilmesi zaruri bir ihtiyaçtır. “Din reformu yalnız din reformu değil milliyet reformudur” sözleriyle İslam’da reform tartışmalarına açıklık getirilirken (Baltacıoğlu 1965: 4-6), dinin temelde değişime ve dönüşüme ihtiyaç duymadığı ancak Müslümanların yaşayış şekillerine dünya görüşlerini kısmen değiştirmesi gerektiği vurgulanmıştır. Öyle ki İslamiyet Allah inancında ve toplumsal ahlak konusunda üstün bir anlayışın temsilcisidir (Oğan 1962: 29), bunda da bir deformasyon olmadığı için yenilik de düşünülemez (Şadan 1959: 13). Lakin dine yerleşmiş batıl öğelerin temizlenmesine ve çağın ihtiyaçlarına cevap vermek amacıyla modernizasyona gerek duyulmuştur (Türk Yurdu, Mart 1959, S. 271: 13-14).

Bir toplumun kurallarının ve kaidelerinin özünü oluşturan temel argümanlar içerisinde dil din ve sanat vardır. Din, ahlak, hukuk, felsefe ile bir bütün olarak milleti teşkil eden temel saç ayaklarından biridir. Kültürün ve geleneğin bir parçası haline gelen dini, toplumsal hayatın, felsefe ve hukukun dışında bırakmak milleti yıkıma götürecek bir vaziyet olarak nitelendirilmiştir (Baltacıoğlu 1959: 11-12). Bu nedenle Türk Ocağına göre din kalkınması olmadan toplum kalkınmasının olması mümkün değildir. Din birliği milliyet birliğini ortadan kaldırmayacağı gibi aksine milletleri güçlendirecektir. Nitekim bu anlayışa göre dinî kavramlar ve inançlar toplumların milli bir ruh kazanmasına vesile olmuştur. Bu bağlamda sosyal kalkınmanın temeline din, dil ve sanat reformu vardır (Oral 1960: 11-14). Türkiye’nin bir yandan ilim ve teknikte çalışmalar yaparken diğer yandan Türk milliyetçiliği ve İslam dinine samimiyetle bağlanması gerekli görülmüştür (Gökalp 1959: 5-6).

2. Siyasal Konjektörün Din Tartışmalarına Etkisi





Türk Ocaklarının din tartışmalarına bakışı dönemin siyasal atmosferinin etkiyle bazı değişiklikler arz etmiştir. Demokrat Parti döneminde yapılan eleştirilen hedefi Cumhuriyet Halk Partisi ve tek parti dönemi iktidarı olmuştur. Türk Yurdu dergisinde tek partili hayat boyunca din eğitiminin radikal bir tavırla ilga edildiği ancak çok partili hayata geçişle birlikte Ankara Üniversitesi'nde 1945'ten sonra İlahiyat Fakültesi'nin açıldığı bildirilmiştir. Bu tarihten itibaren ilkokullarda din derslerinin verilmeye başlanması ise çoğunluğu Müslüman olan halkın vicdanını rahatlatacak bir girişim olarak değerlendirilmiştir. 1950'lerin başında Türkiye'de din derslerini yürütecek hocaların olmamasına, imamlık yapacak hatta cenaze yıkayacak elemanların bulunmayışına değinen Türk Ocakları, İmam Hatip okullarının açılmasını büyük bir sevinçle karşılamıştır. Bu yaklaşımlardan da anlaşılacağı üzere CHP devri icraatları sert bir şekilde eleştirilmiştir. 1950 yılından itibaren Demokrat Parti ile adeta bir gönül bağı kuran Ocak, iktidarın değişmesi ile birlikte daha önceki din politikalarını özgürce eleştirmeye başlamıştır. Buna göre Türkiye'de 1950 yılı öncesinde din adamı yetiştirecek ve din eğitimi verecek kurumların bulunmayışı ülkede ciddi bir eleman krizine yol açmış, nitekim ilahiyat Fakültesinde eğitim verecek kalifiye hoca bulunamamıştır. Bunun üzerine diğer Müslüman devletlerden hocalar davet edilmiştir (Fındıkoğlu 1955: 81-85). Türkiye'de huzur ve sükûnun sağlanması, iyilik, dürüstlük ve kardeşlik üzerine İslami bir dayanışma modelinin gelişmesi ve temelde kalkınmanın hızlanması için din adamlarına, İlahiyat Fakültesi mezunlarına büyük görevin düştüğü savunulmuştur (Doğan 1963: 21-22). Lakin bu eleştirilerin Demokrat Parti döneminde yapıldığı ve Türk Ocağı ileri gelenlerinin Demokrat Parti saflarında yer aldığını gözden kaçırmamakta fayda vardır. Öyle ki zaten ideolojik anlamda aynı paydada yer alan Ocak ve parti siyasal anlamda da yakındır.

Başbakan Adnan Menderes'in siyasal faaliyetleri desteklenirken Menderes'in Konya'da yaptığı konuşmasında bahsettiği ortaokullarda da din dersinin okutulmasının gerekliliği üzerine din tartışmaları şiddetlenmiştir. Bu konuşmada Türk milletinin yüz yıllardır Müslüman olduğu ve gelecekte de Müslüman kalacağı şeklindeki ifadeler Türkiye'deki muhafazakâr kesimin ilgisini çekmiştir (Tanyol 1956: 499- 502). Batıl inançlarla ve cehaletle savaşmak için din eğitiminden uzaklaşmak yerine bütün okullarda din derslerinin verilmesi, dini kurum ve cemiyetlerin desteklenmesi istenmiştir. Çağdaş ve medeni olmak iddiasıyla yapılan ilke ve inkılapların başarıya ulaşması için öncelikli olarak gerilikle mücadele etmek gerektiği vurgulanmış, bununda din eğitiminin ve öğretiminin layıkıyla yapılmasıyla mümkün olacağına inanılmıştır. Aile hayatı, iş ve ticaret ahlakı, görev ve sorumluluk bilinci, toplumsal ahlak gibi pek çok konunun İslami ilkelere uygun bir şekilde düzenlenmesi istenmiştir. (Tanyu 1960: 7-8). Zorunlu din dersine karşı çıkanların farklı dini inançlara sahip kişileri öne sürdüğü ancak Türkiye'de nüfusun çoğunluğunu oluşturan Müslüman Türklerin din eğitimi alma hakkından mahrum edilmemesi gerektiği belirtilerek "din terbiyesinin mekteplerde devlet kontrolü altında verilmesi, softanın eline bırakılmasından çok daha faydalı olacaktır" denmiştir (Tanyol 1956: 499- 502). Yukarıda bahsi





geçen meselelerin ancak İslami kaidelere uyulması halinde medeni ve insan haklarına uygun bir hüviyet alabileceğine inanılmıştır. Çünkü İslam dininin çağının ihtiyaçlarına tam manasıyla cevap verebileceği düşünülmüştür.

Toplumsal ilişkileri düzenleme konusunda bir kaynak olduğu düşünülen din eğitimin engellenmesi şiddetle eleştirilirken Türkiye’deki durumun Sovyetler Birliği’ne benzediği iddia edilmiştir. Komünist rejimi benimseyerek dine karşı bir tutum alan Sovyetler Birliği ile laiklik iddiasındaki Türkiye’nin benzer yanlarının olması kinayeli bir dille eleştirilmiştir. Aynı şekilde Türkiye’deki camii sayısının ihtiyacı karşılamakta yetersiz kaldığı, 1950 yılından itibaren amacı dışında depo ve mahzen kullanarak kullanılan camilerin onarılmaya başlandığı bildirilmiştir. Türk Ocaklarına göre cumhuriyeti ilk yıllarında dini kurumlara ve din eğitime yeterli değer verilmediği için halk adeta bir manevi buhrana sürüklenmiştir (Akder 1959: 5-10). Nitekim Türkiye’de İslamiyet’le ilgili yayın yapan bir gazetenin bulunmayışı (Sepetçioğlu, 1956: 872-873; Sepetçioğlu 1957: 635-636) gibi gerekçelerle “Türkiye’de İslam düşmanlığının, vicdan düşmanlığının yapılmadığını kanıtlamanın pek mümkün olmadığı” iddia edilmiştir (Tanyu 1960: 5-6).

Cumhuriyetin ilanı ile birlikte İslam’ın geri plana atılmaya çalışıldığı iddia edilerek demokrasinin din ve vicdan hürriyetine olanak tanıyan, bireyin hürriyet, eşitlik ve adalet zeminde özgür iradesini güvence altına alan bir sistem olduğu hatırlatılmıştır (Koçyiğit 1968: 6-7; Hacıeminoğlu 1960: 30). Bununla birlikte Türkiye Cumhuriyeti’nin ilanı ile birlikte kabul gören inkılâpların doğrudan dini yıpratmaya yönelik olmadığına da değinilmiştir. Özellikle medrese gibi dini eğitim veren kurumların çağının gereklerine göre çalışmadığı ve görevini yerine getiremediği kabul edilmiştir (Kolerkılıç, Her Gün Gazetesi 15 Mayıs 1949: 2). Atatürk’ün icraatlarında bir öncelik sırası takip ettiği ve ekonomik açıdan adeta perişan halde olan ülkede kalkınma hamlelerine, imar çalışmalarına, ticaret ve üretim faaliyetlerine öncelik verildiği vurgulanmıştır. Atatürk’ün din hayatının geleceğine yönelik faaliyetleri ileri bir tarihe ertelediği ileri sürülmüştür. Bununla birlikte ezanın Türkçe okunması takdirle karşılanmış ve dinin milli ruhla bütünleştirilmesi yolunda önemli bir adım olarak değerlendirilmiştir. Türk Ocaklarının genel manada Demokrat Parti’nin din anlayışı ile aynı paydada yer almasına rağmen Türkçe ezan meselesinde farklı bir tavır takındığı anlaşılmaktadır. Türkçe ezanın desteklenmesindeki en önemli sebep din kardeşliğinin dil birliği ile sağlanacağına olan inançtır. Zaten Türk Ocakları kurulduğu ilk yıllardan itibaren dilde sadeleşme ve dil birliği için mücadelede vermiş Türkçe’nin dünya çapında tanınan bir dil olması için gerekli çalışmaların yapılmasını desteklemiştir. Ezanın Türkçe okunması, Kuran’ın Türkçeye tercümelerinin yapılması sayesinde Türkçe’nin dış Türkler ve diğer Müslüman milletler arasında yer edineceği düşünülmüştür. Bu sayede dil ve din kardeşliği de sağlanmış olacaktır. Öte yandan çağdaş eğitim felsefesi ve metotlarıyla yetiştirilen din adamlarının ülke kalkınmasına yarar sağlayacağı, dil, din ve sanattaki yenileşme sayesinde





Türkiye'nin uluslararası camiada layık olduğu yere erişeceğine inanılmıştır. Geleneksel manadaki medreseli hoca yerine, kültürlü, eğitimle, çevresini ve dünyayı anlayan çağın sorunlarına İslami bir bakış açısıyla çözümle üreten aynı zamanda milletin bekasını korumayı kendi mefkûresine dâhil eden hocalara ihtiyaç duyulduğu ifade edilmiştir (Tun. 1956: 641-644).

3. İrtica Tartışmaları

Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi üzerine dini konularda yapılan icraatlar ve dinî kurumların açılması, din adamlarının yetiştirilmesinin zaruretiye vurgu yapılması ve İslami yayın yapan dergi ve gazetelerin sayısının artması ile birlikte ülkede irtica faaliyetlerinin yürütüldüğü şeklinde iddialar artmıştır (Türk Gücü Gazetesi 23 Aralık 1960: 1). Dini hassasiyeti olan muhafazakâr kesim irtica yanlısı olmakla suçlanmıştır. Bu gelişmelere kayıtsız kalmayan Türk Ocakları irticanın ne olduğunu açıklamıştır. Buna göre irtica, zararlı ve faydasız olduğu kanıtlanmış eski düzene dönmek, toplumun gelişmesini ve ilerlemesi engellemek isteyen her türlü düşünce ve icraattır (Tunç 1957: 881-884). Tarihten ve geçmişin tecrübelerinden faydalanmak irtica değildir dolayısıyla milliyetçi muhafazakâr kesimin irtica yanlısı olmadığı aşikârdır. Atatürkçülük ve rejimi korumak gayesiyle hareket ettiğini savunun aydınların halkın dini hassasiyetini görmezden geldiği ifade edilerek asıl irticanın CHP devri icraatlarıyla ve aynı zihniyetle yapılmaya çalışıldığı ileri sürülmüştür (Ulus Gazetesi 5 Şubat 1949: 1). Nitekim bu bağlamda dilde tasfiyecilik irtica hareketi, toplumun mazi ile bağının kesilmesini savunan zihniyet ise mürtecilik olarak nitelendirilmiştir. Öyle ki tasfiyecilik topluma hiçbir yarar sağlamadığı, dili yozlaştırdığı, suni müdahaleler nedeniyle kültürel anarşiye zemin hazırladığı gerekçesiyle terkedilmiştir. Buna göre batının ilmi ve teknik ilerlemelerini yakından takip ederek metot, yöntem ve icatlarının alınmasını yeterli görmeyen topyekûn Batıcılık zihniyetinin de yaptığı şey irticadır. Bir toplumun bütün halinde gelenek, görenek, yaşam şekli ve kültürünü benimseyerek İslam'a ve Türklüğe dair değerleri yok etmeye çalışan zihniyetin de irticai faaliyetlerde bulunduğu iddia edilmiştir (Berki 1960: 25). Türkiye'deki muhalif politikacıların "irtica var, mürtecilere taviz veriliyor" diyerek (Atay, Ulus Gazetesi 6 Şubat 1949: 2) oy topladığı, dinin siyasi arenada bir tehdit olarak algılandığı ifade edilmiştir (Erdem 1960: 57-59).

Türk Ocaklarına göre, Türkiye'de muhafazakârlık ve mürtecilik birbirine karıştırılmış, bu nedenle de bazı yanlışlıklar yapılmıştır. Muhafazakârlık toplum tarafından mazide kabul görmüş halen de kabul gören bazı değer ve kıymetlerin korunması, geleneğe, dine ve kültüre sahip çıkılması demekken irtica şuurlu bir şekilde geri dönme çabasıdır (Erden 1965: 1-5). İrtica hareketine dâhil olan ve irticayı isteyen kişiye mürteci denir. Mürteci ise mevcut düzende yer almayan geçmişin derinliklerinde kalmış fikir ve sistemleri gün yüzüne çıkarmak için mücadele verendir. Bu durum tarih şuuru ve tarih bilinci ile karıştırılmamalıdır. Öyle ki tarih şuuru geçmişteki yaşananlardan güç ve ders almak demekken irtica mevcut düzeni eskisi ile değiştirmek demektir. İrticaya karşı olduğunu dile getiren Türk Ocakları inkılapçılığı ve





baticılığı yanlış anlayan kişi ve kurumları da şiddetle eleştirmiş, muhafazakârlığı ve tarihi düşman olarak gören maziyi yok etmeye ya da unutturmaya çalışanların ilkokul kitaplarına “eskiyi unut, yeni yolu tut” gibi ibareler yerleştirdiğini vurgulamıştır (Tunç 1956: 641-644). Türk Ocakları geleneklerine, tarihine ve kültürüne bağlı nesil yetiştirme hedefine odaklanarak ülkedeki aksaklıkları ve çarpık düşünceleri gün yüzüne çıkarma iddiasıyla hareket etmiştir. Türk milletinin kutsalına yönelik müdahalelere tepki gösterilmiş, Müslümanların dini inançlarından dolayı mürteci olarak nitelendirilmesine ve rencide edilmesine karşı çıkmıştır (Ogan 1960: 5). Milliyetçilerin dindar ve muhafazakâr olmasında bir sakınca görmeyen Türk Ocakları kime ve neye karşı yapıldığı belli olmayan irtica ile mücadele sloganlarının yerine komünizmle mücadele etmenin zarureti dikkat çekmiştir. Öyle ki Türkiye’de “bazı solcuların ve komünistlerin adeta kızıl propaganda yaptığını” ileri sürülmüştür (Türk Yurdu, Ocak – Şubat 1968, S. 343-344: 60). Türk milliyetçilerinin ve samimi Müslümanlarının ilerlemeye hiçbir şekilde karşı olmadığı vurgulanarak irticanın yalnızca din ile birlikte anılmasına ve muhafazakâr kesimin rencide edilmesine karşı çıkılıştır.

4. Laikliğe Dair Fikirler

Türk Ocaklarının din konusunda en çok tartıştığı mevzuların başında laiklik vardır. Laikliğin ne olduğu ve ne olmadığı üzerine yazılan pek çok makale ve köşe yazısında din ve vicdan hürriyetinin laiklik ilkesi sayesinde korunup güvence altına alındığı dile getirilmiştir. Buna göre laiklik insanlar hakları, eşitlik, adalet ve demokrasi ekseninde kişinin din ve inançlarını özgürce yaşamasına olanak tanıyan bir sistemdir. Kutsal ve tarihi bir müessese olan dinin ileri ve insani bir gayeye hizmet eden medeniyet ile uyum içerisinde yaşaması için hoşgörü ortamına ihtiyaç duyulmuştur. Bu bağlamda laiklik teoride dindarlar ile dinsizler arasındaki mücadeleleri engelleyerek her türlü dine, inanca ve mezhebe yaşama imkânı tanıyacak ortamı sağlamakla mükelleftir (Turan 1959a: 1-3). Din ve devlet işlerinin düzenlenmesi boyutunda ise dini kurumların ve kaidelerin devlet işlerinin dışında kalmasıdır. Bireyin neye inandığı ya da inanmadığı daha doğrusu manevi konularda kişinin tutum ve davranışları toplumsal düzene zarar vermediği sürece laikliğin konusu değildir (Enis 1954: 5). Bir toplumdaki ya da ülkedeki hukuk kurallarının dini dayanaklardan ziyade çağının ekonomik, kültürel ve içtimai şartlarına göre düzenlenmesi ise laikliğin temel meselesidir. Türk Ocaklarına göre, bireyin dini inancı ve ibadetleri laiklik gerekçesiyle engellenemediği gibi tam aksine uygun şartların sağlanması ve özgürlük ortamının oluşturulması laik devlet olma iddiasındaki ülkelerin temel vazifelerinden biridir. Zaten Türk milleti laiklik fikrine yabancı değildir. Bu bağlamda tarihten çeşitli örnekler verilerek Türk devletlerinin prensip olarak laiklik ilkesini kabul ettiği, Türklerin farklı inanç ve dinlere mensup topluluklarla uyum içerisinde yaşadığı (Turan 1959b: 1-4), din ve devlet ilişkilerinin bireyin, devletin ve milletin menfaatleri gözetilerek düzenlendiği belirtilmiştir (Kafesoğlu 1956: 158-160). Nitekim bu anlayışa göre Türkler İslamiyet’i kabul ettikten sonra da laik kanunlarını ve mahkemelerini





ilga etmemiş din ile milli vicdanın bir arada yaşamasına olanak tanınmıştır. Laiklik katı bir ilke olarak Türk kanunlarına geçmeden önce de din ve vicdan hürriyetinin sağlanarak adil bir sistemle devlet işlerinin yürütüldüğüne vurgu yapan Türk Ocakları (Öztürk 1959: 29-30), Türkiye’de kabul gören laiklik anlayışının çarpık yönlerine vurgu yapmıştır. Buna göre, Türkiye’deki laiklik tarihi, kültürel ve manevi ihtiyaçların sonucu olarak ortaya çıkmamış (Turan 1959c: 5-8), batılılaşma ve Avrupalılaşmanın bir uzantısı olarak kabul görmüştür (Müftüoğlu 1962: 9; Tanyu 1959: 9-11; Tanyu 1960a: 21-22; Tanyu 1960b: 7-8; Tanyu 1960c: 9-10). Modernleşme hareketinin bir uzantısı olarak benimsenen laikliğin Avrupalılaşmanın önünde engel teşkil eden her türlü değeri ortadan kaldırmak amacı taşıdığı ileri sürülmüştür (Turan 1960: 1-4).

Türk Ocakları din ve devlet işlerini düzenleyerek bireye vicdan hürriyeti tanıyan laiklik anlayışının tüm dünyadaki örneklerinin aksine Türkiye’de İslam karşıtı bir hüviyet aldığını vurgulamıştır (Turan 1960b: 1-4). Bu iddianın gerekçesi ise bilhassa solcu kesimin, laiklik ilkelerinin uygulanması açısından CHP iktidarı devrini ileri, DP iktidarı dönemi faaliyetlerini ise gericilik olarak değerlendirmesidir. Hatta bu kişi ve gruplar ezanın yeniden Arapça okunmasını irticai bir hareket olarak değerlendirmiştir (Turan 1960b: 3). Laiklik adı altında yapılan din aleyhtarlığının ülkeyi “sol bir diktatörlüğe” sürüklediğini iddia eden Ocaklılar, ülkede mefkûre birliğin sağlanarak eğitim kurumlarının ıslah edilmesini istemiştir (Başgil 1960: 31; Berki 1960: 23). Din ve kültürel birliğin sağlanmaması halinde ise Türkiye’nin maddi ve manevi bir yıkıma sürüklenmesinden endişe duymuşlardır (Turan 1960c: 1-4; Altınsoy 1968: 9-11). Politik amaçları doğrultusunda hareket eden bazı siyasilerin, vatandaşları laik Cumhuriyeti korumaya davet etmesi ise şiddetle eleştirilmiş, şayet Atatürk ilkelerinden biri öncelikli olarak korunacaksa bunun milliyetçilik olması istenmiştir. Millilikten taviz veren toplumların yıkıma sürüklendiği vurgulanmıştır (Türk Yurdu, Ocak – Şubat 1968: 60).

Türk Ocakları her ne kadar laikliğe yönelik çeşitli eleştiriler yöneltse de genel tutum itibarıyla laikliğe karşı değildir. Ancak laikliğin yanlış anlaşılacak din ve vicdan hürriyetinin engellemesi, inanç ve ibadet konusundaki özgürlüklerin kısıtlanması, din eğitime gereken önemin verilmemesine karşı çıkmıştır. İslam dinin Türk toplumunu ve kültürünü oluşturan yapı taşlarından biri olduğunun kabul edilmesi istenmiş ve Ocaklılar bu uğurda adeta kalem savaşı vermiştir. 27 Mayıs 1960 darbesinden önce şiddetle eleştirilen Türkiye’deki laiklik anlayışı darbeden sonraki süreçte kısmen daha ılımlı bir yaklaşımla ele alınmıştır. Ocağın her türlü gerilik ve irtica hareketine karşı olduğu sık sık belirtilerek “inanç ve telakkilerin bir kez mazinin derinliklerine gömüldükten sonra yeniden diriltilmeye çalışılması suyu tersine akıtmaya benzer” ifadeleri dile getirilmiştir (Akder 1961: 3-12). Her ne kadar darbe sürecinde laikliğe karşı daha ılımlı bir tavır benimsense de Türk tarihini ve İslam medeniyetini reddeden, din, dil ve milliyetçilikle ilgili her şeyin atılmasını isteyen modernist ve batıcı yaklaşımlara karşı çıkmış, bu tutum “beyaz taassup” “modern gericilik” olarak nitelendirilmiştir





(Kafesoğlu 1960: 23-24). Her türlü aşırılığın Atatürkçülüğe aykırı olduğu belirtilerek milletin manevi değerlerinin korunması, laikliğin din düşmanlığı ve İslam karşıtlığı halini almaması istenmiştir. İslamiyet'in Türk milletini oluşturan önemli bir unsur olduğu sık sık dile getirilmiş ve milletin kutsal değerlerinin aşağılanmaması laiklik adı altında dinsizlik propagandasının yapılmaması istenmiştir. Türk Ocaklarının 27 Mayıs 1960 tarihine kadar savunduğu bu fikirlerinde samimi olduğu aşikârdır. Ancak darbe ile birlikte laikliğe dair yaklaşımın değiştiği görülmektedir. Aslında dönemin şartlarında bir zaruret haline gelen bu politika değişikliği Türk Ocağının kapatılma tehlikesinin ortaya çıkması, başta genel başkan Osman Turan'ın ve birçok Türk Ocaklının tutuklanması üzerine yaşanmıştır. Nitekim kısa bir süreliğine de olsa Türk Yurdu dergisinde laiklik taraftarı ve topyekûn batıcılık anlayışı hâkim olmuştur (Türk Yurdu, Kasım 1967: 21-22). Ancak 1962 yılından itibaren darbenin etkisinin azalmasının ve Osman Turan'ın serbest bırakılmasının da etkisiyle Türk Ocakları eski fikirlerini daha ateşli bir şekilde savunmaya devam etmiştir.

5. Türk Ocaklarının Ahlak Anlayışı

Türk Ocaklarının din, laiklik ve maneviyat ekseninde ele aldığı bir diğer mesele ise tüm dünyada çeşitli buhranlardan geçtiği iddia edilen ahlak anlayışıdır. Buna göre modern dünyanın mutluluk arayışı haz üzerine kurulmuştur. Maddiyat, lüks ve mevki hırsı gibi kaygılar insanın manevi hayattan uzaklaşmasına yol açmıştır. Manevi buhranların sonucu olarak da iyilik, dürüstlük ve güzelliğe dair duygular yerine toplumda güvensizlik ve inançsızlık hâkim olmuştur (Şentürk 1961: 40). Nitekim değerler ve inançlar sisteminin sarsılmasıyla ahlak buhranı ortaya çıkmıştır. Türk Ocağına göre bunun en önemli sebebi ruhla beden, maddiyat ile maneviyat arasındaki dengesizliktir (Bolay 1961: 7-10). Tanrı inancının ve korkusunun yerine toplumun kontrol mekanizmasının bireyi dizginleyeceği (Akder 1959: 5-7) yönündeki fikir ahlakî deformasyonlara yol açmıştır (Tanyol 1956: 579-582). Ahlaki vicdan kişinin iyi olmayı tercih ederken kötülükten kaçınması demektir (Başgil 1959: 19-20). İslamiyet'te ahlakın gayesi insanlar arasındaki adaleti sağlamaktır (Tancı 1959: 11-12). İslam'a göre ahlak bireyin iyiyi, doğruyu ve güzeli yaparken kötülüklerden ve yanlışlardan uzak durması, bilhassa toplumsal adaletsizlik karşısında tepki vermesidir. Öyle ki İslam'da tavsiye edilen metanet ve sabırlı olma hali uyuşukluk ve pasiflik değildir (Arsa 1962: 10).

Türk toplumunda ciddi bir ahlakî yıkımın olduğunu düşünen milliyetçiler (Sena 1965a: 8-9), ilim ve teknik çalışmalarla birlikte değişen dünya hayatında insanların maddi kaygılara kapılarak maneviyatı ihmal ettiğini ileri sürmüşlerdir (Sena 1965b: 6-9). Özellikle bilinç olarak yürütülen din düşmanlığının toplumda ahlakî buhranlara yol açtığı, laikliğin ise bu yolda önemli bir silah olarak kullanıldığı ifade edilmiştir (Sena 1965c: 17-9; Sena 1965d: 10-15). Avrupalılaşmak ve modernleşmek gibi kaygılarla batının felsefesini, tekniğin, zihniyetini daha genel anlamıyla düşünce şeklini kavramadan, milletin kıymet verdiği bütün dini, milli ve kültürel müesseselerini yok ederek batı taklitçiliğinin yapılması manevi çöküşün temel





gerekçesi olarak gösterilmiştir (Bammat 1967: 31-33). Bu da bir kesim aydın ve halk arasında aşağılık duygusunun yayılmasına neden olmuştur. Öyle ki Türk Ocaklarına göre kendi kültürünü, tarihini, dinini, değerlerini yeterince tanımayan ya da inkâr eden toplumların aykırı ve aşırı davranışları çeşitli yıkımlara zemin hazırlamıştır (Turhan 1955: 6-9). Türk milleti yıkıcı fikirlere karşı adeta savunmasız bırakılmıştır (Doğan 1962: 19). Yapılması gereken şey ise İslami kaidelere riayet ederek Türk milletinin değerlerini korumaktır. Tarihini, kültürünü ve dini hakkıyla bilen birey her türlü taklit ve kompleksten uzaklaşarak kendi Rönesans'ını gerçekleştirecektir. Bu sayede Türkiye özlediği medeni seviyeye ulaşacaktır (Topçu 1965: 20-22).

Toplumsal ilişkileri düzenleyen değer yargıları arasında en az birinin bozulması halinde ahlaki çöküşün hızlanacağı fikri kabul edilerek, bu bozulmanın da genel bir geriliğe yol açabileceği vurgulanmıştır (Emre, 1970: 9-11). Türk Ocakları, özellikle eğitim sistemindeki gerilik ve eksiklikler nedeniyle bireyin sorumsuz ve değerlerinden kopuk bir şekilde yetiştirildiği üzerinde durmuştur (Bozkurt 2019: 50-65). Tarih boyunca Türklerin ahlak sahibi bir millet olduğu belirtilerek ihtiyaç sahiplerinin gözetilmesi, devlet çıkarlarının korunması, rüşvet ve iltimasa fırsat tanınmaması ve dürüstlük gibi meziyetlere verilen önem hasebiyle tarihteki Türk devletlerinin örnek teşkil etmesi istenmiştir (Yılanlıoğlu, 1970: 6-8). Eskiden “efendi” kelimesiyle ifade edilen aydın, entelektüel, ahlaklı, eğitilmiş, sanattan, edebiyatta ve musikiden anlayan, görgülü terbiyeli nerede nasıl davranılması gerektiğini bilen, dürüst, cesur kişilerin toplum tarafından kabul görmesine rağmen değişen zamanla birlikte “efendiliğin” önemini kaybettiği söylenmiştir (Aslanapa 1955: 185-186). Buradaki efendilik tabiri ise bir Türk Ocaklıdan beklenen vasıflarının toplamıdır. Türk Ocakları aktif olduğu yıllarda üyelerinin kendi çevresinde bu şekilde tanınmasına gayret etmiştir.

Nitekim Türk toplumunda yeniden bu vasıfları taşıyan gençlerin yetişmesi için Türk Ocakları çeşitli çalışmalar yapmıştır (Nizami 1954: 388-390). Türk Ocaklarının farklı şubelerinde konuşmalar yapılırken ahlak buhranı meselesine yer verilmiştir. Ahlaklı olmak için bireyin sahip olması gereken özelliklere değinilmiştir. İnsanı ahlaklı yapan en temel gücün fikir, his ve irade olduğu bunun da kaynağını dinden aldığı altı çizilmiştir (Berki 1959: 24-25; Berki, 1960a: 23-24; Berki, 1960b: 17-18). Dinin toplumsal hayat üzerindeki etkisinin zayıflaması halinde kamuoyu vicdanının devreye girmesi beklenmiştir. Dinle aynı vazifeyi görececek olan bir kontrol mekanizması sayesinde bireylerin ahlaki hassasiyetlerine katkı sağlanacağı düşünülmüştür. Bu bağlamda Türk Ocakları gibi köklü bir cemiyetin Türkiye'yi yaşatacak değerleri tespit etmede tarihi bir misyona sahip olduğu vurgulanmıştır. Ahlak idealinin tarihî ve dini bir realiteden güç alması istenmiştir (Tunç 1957: 641-643). Başta Avrupa'daki köklü devletler olmak üzere bütün medeni milletlerin ahlak ve hukuk kaidelerinde tarihi bir güçten beslendiği ve toplumsal kuralların tarihsel süreçte gelişerek tekâmül ettiği söylenmiştir (Türk Yurdu, Mart 1957: 713-714). Bu idealleri gerçekleştirmek için Ocağın siyaset ile uğraşmayarak “Halkevleri gibi resmi bir devlet bürosu” haline gelmemesi





istenmiştir (Kaplan 1956: 725-730). Ahlak ve hukuk tartışmalarında dahi Halkevleri ile Türk Ocağının kıyaslanmasının nedeni ise toplumdaki manevi çöküşten siyasetçilerin, özellikle CHP devri icraatlarının sorumlu tutulmasıdır. Öyle ki Cumhuriyet'in ilk yıllarında kasıtlı ve kasıtsız olarak yapılan pek çok faaliyet ile milletin maneviyatla bağının koparılmaya çalışıldığı, bunun da toplumsal yıkıma ve ahlaki çöküşe yol açtığı iddia edilmiştir (Kafesoğlu 1956: 23-24).

Ahlakî çöküş ve bozulmalar yalnızca sosyal ilişkiler bazında ele alınmamış aynı zamanda büyük medeniyetlerin manevi buhranlar sonucunda yıkılma tehlikesiyle karşı karşıya geldiğine değinilmiştir (Ünal 1959: 23-24). Siyasi işgallere uğrayan milletlerin milli şuur ve milli ahlaka sahip olması halinde yeniden hürriyetlerini kazandıkları tarihi delillerle ortaya konulmaya çalışılmıştır (Berki 1960: 5). Bu bağlamda ahlakın vatanseverlikle ilişkili olduğu, namus kavramını bilmeyen, genel ahlak kurallarını önemsemeyerek gayri ahlaki hayat yaşayan kişilerin vatansever olamayacağı söylenmiştir (Tancı 1959: 9-10). Hatta ailenin korunması için devlet tarafından çeşitli önlemlerin alınmaması durumunda Türk toplum yapısının zarar göreceği, fuhuş ve hırsızlık gibi aileyi temelden sarsan suçların artacağı iddia edilmiştir (Şerefli 1967: 30-31).

6. Türk Ocaklarına Göre Din ve Bilim İlişkisi

Uzun yıllar Türkiye'de dinin ilime ve tekniğe karşı olup olmadığı tartışılmıştır. Muhafazakâr kesime göre İslam dini, toplum hayatı ve hukuk kurallarını düzenleyerek dönemin ihtiyaçlarına uygun kanunların yapılmasında ana kaynak olma özelliğine sahiptir (Tanyol 1955: 590-593). Türk Ocakları, dinin emir, kaide ve tavsiyelerini doğru bir şekilde anlayanın yolunun Kuran'ı tam manasıyla kavramaktan geçtiğini savunmuş ve yapılan tercüme faaliyetlerine büyük önem vermiştir. Müslümanlarının tamamının Arapça öğrenemeyeceği kabul edilerek Türkçe Kuran okunması tavsiye edilmiştir (Naci 1957: 865-867). İnsanın inandığı dinin dünya ve ahiret görüşünü, ahlak anlayışını ancak kendi anadilinde okuyup anlarsa hayatına yön verebileceği fikri kabul edilmiştir. Bu görüşler etrafında bilhassa İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu'nun Kuran Tercüme çalışmaları takdirle karşılanmıştır (Tunç 1957: 723-724).

Bu anlayışa göre Kuran'ı anlayarak okuyan insan ahenkli ve dengeli bir hayata kavuşacak, madde ve ruh arasındaki uyum sağlanacaktır (Pierre 1963: 38-40). Kadim İslam medeniyetlerinde Kuran'ın rehberliğinde kurulan devlet teşkilatları, adalet sistemi, ekonomik düzenlemelerin başarısı tarihi kayıtlarda sabittir. Türk Yurdu dergisinde aynı minvaldeki yazılarla dünya hayatıyla bu kadar ilgili olan İslamiyet'in, tekniğe, ilerlemeye ve daha kapsamlı haliyle ilime karşı olduğunu düşünmenin cehaletten kaynaklandığı ileri sürülmüştür (Hamidullah 1959: 17-18). Nitekim İslam dinin cehalete bakışı ayet ve hadislerden net bir şekilde anlaşılmaktadır. İnsanın kâinatı anlaması, evrendeki bütün yaratılmışların Allah'ın hikmetinin bir yansıması olduğunun kavranması istenmiştir. Bu bakış





açısına sahip İslam'ın ilime karşı olması mümkün değildir. Tam aksine Kuran ilimle uğraşmayı teşvik etmiş, ilmi faaliyetler ibadet kadar değer görmüştür. Nitekim ilk Müslüman devletlerde camiler bir eğitim merkezi hüviyetine bürünmüş, merkezde yer alan caminin çevresinde kurulan külliyelerde dini ilimlerin yanında pozitif bilimlere de önem verilmiştir. Matematik, tıp, fizik, kimya ile meşgul olan Müslüman âlimler çağının çok ilerisindeki laboratuvarlarında ve rasathanelerinde tüm dünyayı etkileyen buluşlara ve incelemelere imza atmışlardır (Sözeri 1959: 7-8; Hamidullah 1959:14-15).

İslam'ın bilime karşı olduğuna dair en küçük bir hükmün Kuran'da yer almadığı vurgulanarak Müslümanlığı tam manasıyla anlayamayan bazı kişilerin böyle bir karşıtlık varmış gibi davrandığı ifade edilmiştir (Akder 1959: 6-8). Çözüm olarak ise toplum üzerindeki dini baskının azaltılıp, din adamlarının kendi alanlarına çekilip engelleyici telkinlerde bulunmamaları gerektiği sunulmuştur. Bu şekilde başta ilmi ve teknik konular olmak üzere felsefe, psikoloji edebiyat ve güzel sanatlar gibi alanlarda daha kolay ilerleme sağlanacağı (Sena 1965e: 9-12), çünkü İslam'ın bahsi geçen alanlardaki faaliyetlere ve ilerlemeye engel olmadığı vurgulanmıştır (Öztürkmen 1959: 9). Bir zaruret olarak ise Müslümanların bir an önce dünyadaki bilimsel gelişmelere ayak uydurması gerektiği üzerinde durulmuştur (Sena 1966a: 8-13; Sena, 1966b: 2-7). Öyle ki bu anlayışa göre dinin en önemli ilkelerinden biri olan cihat artık savaş meydanlarında değil siyasî, iktisadî, askerî ve kültürel her alanda yapılmaktadır. Nitekim uluslararası alanda yalnız olan Türk milletinin (Coşar 1967: 19) “şahsiyetli ve onurlu bir İslami yaşayışa kavuşmak için” çağın ihtiyaçlarına cevap verecek teknik eşitliği sağlaması gerekli görülmüştür. Bunun için ise pozitif bilimlerin her alanındaki gelişmeleri yakından takip ederek dünyadaki teknik yarışta ön saflarda yer almanın zarureti vurgu yapılmıştır (Öztürkmen 1968: 4-5). İsrail - Arap savaşı örneğinde Müslümanların ne durumda olduğunun net bir şekilde ortaya çıktığını belirten Türk Ocakları, vatanını kalkındırmak için çalışan bir mühendisin Tanrı katında değer göreceğine inanmıştır. Ülkesine hizmet eden Müslümanın bir nevi ibadet ettiği vurgulanarak Kuran'ı doğru anlayan hiç kimsenin bilime, tekniğe ve ilerlemeye karşı olamayacağı vurgulanmıştır. Buna göre Müslüman camianın içinde bulunduğu buhranların sebebi ise İslamiyet'in yasakladığı tembelliğin tasavvuf anlayışının bir uzantısı olarak yeniden ortaya çıkmasıdır. İnsanların sadece dua ve ibadet ederek refaha ereceklerine inanmaları, karşılaştıkları zorlukların Allah'ın takdiri ya da sınavı olarak görmeleridir. Kaderci bir anlayışla çalışmaktan, mücadele vermekten kaçınan Müslümanlar eleştirilmiş, dinî emirlerini yerine getirirken çağın ihtiyaçlarına yönelik teçhizatlanmak gerektiği savunulmuştur (Emre 1970: 7-11).

Değerlendirme ve Sonuç

Türk Ocakları 1949 yılında yeniden açıldıktan sonra yurt ve dünyada cereyan eden siyasal, sosyal ve ideolojik bütün mevzularla yakından ilgilenmiş, Türk milletinin en üst yararına uğruna çalışırken modern dünyanın sorunlarına ışık tutmaya çalışmıştır. Türk





Ocağı'nın 1931 yılında herhangi bir gerekçe sunmaksızın kapatılması ve mallarına el konulması eski Ocaklıları adeta küstürmüş, CHP devri icraatlarına ve tek parti iktidarına muhalif bir tavrın gelişmesine yol açmıştır. Ancak parti devlet anlayışının da etkisiyle ülke şartlarının muhalefete fırsat vermemesi nedeniyle 1945 yılına kadar sessizliğini koruyan Türk Ocakları çok partili hayata geçişle birlikte yeniden açılmak için hazırlıklara başlamıştır. Başta Hamdullah Suphi olmak üzere olası siyasi bir tepkiyle karşılaşmamak için oldukça temkinli bir şekilde süreci yönetmiş ve 1949 yılına kadar hazırlık safhası devam etmiştir. Türk Ocaklarının yeniden açıldığı 10 Mayıs 1949 tarihinde okunan dernek beyannamesinde ise Ocağın din, dil, tarih, kültür, laiklik, ahlak gibi konulara bakışı açıklanmıştır. Siyasal, sosyal ve ekonomik açıdan bir dönüşüm yaşayan Türkiye'de ideolojik çalkantılar 1950 yılından itibaren farklı bir boyut kazanmıştır. Öyle ki II. Dünya Savaşı'nın sonucunda oluşan iki kutuplu dünyada kendine taraftar arayan Türkiye Sovyetler Birliği'nin karşısında yer alırken NATO'ya girmiş ve Kore'ye asker göndermiştir. Dolayısıyla komünizmle mücadele bir dış politika olgusu haline gelirken din, ahlak ve tarihten güç alan hamaset söylemleri yükselişe geçmiştir. "Kızıl ejder" olarak görülen komünizm ve Sovyetler Birliği karşısındaki en büyük güç din ve maneviyat haline gelmiştir. Bu bağlamda Demokrat Parti'nin dini icraatlara ve söylemlere önem vermesi çağın gereklerine uygundur. Ancak Türk Ocaklarının yalnızca siyasi atmosferin etkisiyle dini konularla ilgilendiğini söylemek doğru olmayacaktır. Nitekim din Türk milletini oluşturan temel unsurlardan biri olarak kabul edilmiş, Türk İslam sentezine bu dönemde büyük önem verilmiştir. Öyle ki Türk milliyetçisi dini ve milli değerlerine sahip çıkan, ahlaklı, dürüst, adil kişi olarak tanımlanmıştır. Samimi bir yaklaşımla halkın manevi bir huzur ve refah içerisinde olması temenni edilmiştir. Başta ibadet özgürlüğünün sağlanması ve din eğitimin yaygınlaşması için mücadele verilmiştir.

Türk Ocaklarının din, laiklik, ahlak ve bilim konusundaki fikirleri Ocak mefkûresine uygun bir zeminde tartışılmıştır. Ancak siyasi değişiklikler Türk Ocaklarının tavrını da etkilemiştir. Aslında fikirlerde büyük oranda değişiklik yaşanmazken bu fikirleri savunma şiddetinde bazı farklılıklar görülmüştür. Öyle ki Demokrat Parti'nin mitinglerinde ve seçim propagandalarında kullandığı üslubun da etkisiyle CHP devri icraatları çok sert bir şekilde eleştirilirken klasik bir argüman haline gelin camilerin amacı dışında kullanılması, namaz kıldırarak, cenaze yıkayacak imamın kalmayışı gibi konulara değinilmiştir. Laikliğin din düşmanlığı hüviyeti aldığı ısrarla ileri sürülmüştür. Ancak Demokrat Parti iktidarını sona erdiren 27 Mayıs 1960 darbesi ile birlikte bu ifadeler ve yaklaşım yerini daha esnek bir anlayışa bırakmıştır. Türk Ocaklarının 1911 yılından itibaren ilerici bir kurum olduğu hatırlatılarak Atatürk'ün Ocağa verdiği öneme değinilmiştir. Elbette bu tavırda dönemim siyasi özelliklerinin etkisi büyüktür. Türk Ocakları kapatılma tehlikesi ile karşı karşıya kalmış, genel başkan tutuklanmış, pek çok Ocaklı tahkikata uğramıştır. Askerin, cumhuriyet rejiminin tehlikeye düştüğü, Atatürk ilke ve inkılâplarının değersizleştirildiği ve ülke kaynaklarının boşa harcandığı gibi gerekçelerle yönetime el koyduğu bir dönemde Türk Ocakları da diğer





bütün kurumlar ve basın yayın organları gibi adeta Atatürkçülüğe sarılmış ve laikliğin savunucusu olmuştur. Farklı bir ifadeyle Türk Ocağı'nın fikirlerini özgürce ifade etme imkânı bulunduğu dönemdeki yaklaşımıyla beka sorunu yaşayarak kapanma tehlikesi ile karşı karşıya kaldığı dönmedeki yaklaşımının aynı olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak belirtmekte fayda vardır ki zaten Türk Ocakları hiçbir zaman Atatürk ilke ve inkılâplarına karşı bir tutum takınmamıştır. Yalnızca laikliğin uygulanış şekline ve ülkede din düşmanlığı şeklini alan uygulamalara itiraz edilmiştir. Modernleşmek ve Avrupalılaşmak adına Türk tarihinin, kültürünün, geleneklerinin ve dinin zarar görmemesi için mücadele verilmiştir. Tüm dünyada etkili olduğu düşünülen ahlak buhranının dini kaideleri doğru anlamakla çözüleceğine inanılmıştır.

Din, bilim ve irtica meselelerinde ise Türk Ocaklarının ilerici bir yaklaşım benimsediği görülmektedir. Öyle ki İslam dininin hiçbir şekilde bilime karşı olmadığı belirtilirken kaynak olarak Kuran ve hadisler gösterilmiştir. İslam dininin zaten tüm Müslümanlara çalışmayı, kâinatı anlamayı emrettiği hatırlatılmıştır. Bu denli ileri bir zihniyeti telkin eden İslam'ın ise her türlü hurafeye geriliğe ve irticaya karşı olduğu vurgulanmıştır. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir diğer mesele ise irticanın ne olduğu ve Türkiye'de nasıl anlaşıldığıdır. Öyle ki "irtica geliyor" söylemleriyle muhafazakâr, dindar kesimin hedef gösterildiğini vurgulayan Türk Ocakları irticanın geriye dönüş demek olduğunu hatırlatarak Türk milletinin diline, kültürüne, edebiyatına zarar veren ve modernlik iddiasındaki her türlü faaliyetin de bir nevi geri dönüş olduğunu iddia etmiştir. Bu bağlamda Türk Ocakları din, bilim ve laiklik ekseninde yapılan icraatların Türk milli yapısına ve manevi hassasiyetine zarar vermeyecek şekilde dizayn edilmesini istemiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin 1949- 1970 yılları arasında geçirdiği siyasal ve sosyal değişimler göz önünde bulundurulduğunda Türk Ocaklarının fikirlerindeki kısmi farklılıklarını anlamak mümkündür. Zaten genel hatlarıyla Ocak, mefkûresine sadık kalmış ve İslami bir Rönesans'ın Türkiye merkezli ortaya çıkarak tüm Müslüman ülkelerini kapsamasını istemiştir. Adeta bir ütopya şeklinde tasvir edilen adil, dürüst, ahlaklı, dindar, ilerici, modern ve bilimsel gelişmelerin öncüsü olacak Müslüman Türk gençliğinin portresi çizilmiştir. Türk Ocaklarının fikirleri bir yandan muhafazakâr milliyetçi kesimin fikirlerini göstermesi açısından diğer yandan da Kuran'ın Türkçe okunmasının ve anlaşılmasının teşvik edilmesi bakımından önemlidir. Öyle ki dini reform ya da İslami Rönesans kavramlarıyla açıklanan yenileşme çabası Müslümanların bir öz eleştirisi olarak anlaşılmalıdır.

Kaynakça

1960. "27 Mayıs Millî İnkılâbının Manası", *Türk Yurdu*, 286(2): 1.
1967. "Atatürk İçin Neler Dediler", *Türk Yurdu* 341(6): 21-22.
1957. "Hukuk Felsefesi Tarihi İsimli Eserinden (Sadri Maksudi Arsal'ın)", *Türk Yurdu* 266: 713-714.
1959. "İslamiyet ve Reform", *Türk Yurdu* 271(1): 13-14.





1955. "Ocağımız", *Türk Yurdu* 244: 809-810.
1955. "Türk Ocakları Kurultay Raporu", *Türk Yurdu* 244: 878-879.
1968. "Türk Yurdunda Bir Ay", *Türk Yurdu*, 343-344(7): 60.
- "Ağız Alışkanlığı", *Bayram Gazetesi*, 31 Temmuz 1954.
- "Bir Kurban Bayramı", *Bayram Gazetesi*, 10 Ağustos 1954:
- "Kafa Dinleme Bayramı", *Bayram Gazetesi*, 11 Ağustos 1954, s. 2.
- "Koç Bayramı ve Koç Merakı", *Bayram Gazetesi*, 31 Temmuz 1954, s. 2;
- "Meclisteki Hadise Arapça Ezan Okumaya Kalkan İki Dinleyici Tevkif Edildi", *Ulus Gazetesi*, 5 Şubat 1949.
- "Senede İki Bayram Olmasaydı Bitpazarının Canına Ot Tıkanırdı", *Bayram Gazetesi*, 11 Ağustos 1954.
- "Türk Ocağı Dün Yeniden Doğdu", *Vatan Gazetesi*, 11 Mayıs 1949.
- "Türk Ocağı Teşkilatı Kuruluyor", *Tan Gazetesi*, 26 Şubat 1949.
- "Türk Ocakları Bugün Açılıyor", *Her Gün Gazetesi*, 10 Mayıs 1949.
- "Türk Ocakları Törenle Açıldı", *Her Gün Gazetesi*, 11 Mayıs 1949.
- Acar, İsmail. 2005. *Türk Ocakları*, Balıkesir: Türk Ocakları Balıkesir Şubesi Kültür Yayınları.
- Akder, Necati. 1954. "Hac Mevsimi ve Dini Yayınlar", *Türk Yurdu* 236: 241-243.
- Akder, Necati. 1959a. "Kader Fikri ve Milli Mesuliyet Şuuru", *Türk Yurdu* 271(1): 6-8.
- Akder, Necati. 1959b. "İçtimai Vicdan ve Değer", *Türk Yurdu* 272(1): 5-8.
- Akder, Necati. 1959c. "İlmi Objektivizm ve Subjektif Gerçeklik", *Türk Yurdu* 273(1): 5-7.
- Akder, Necati. 1959d. "Hakikat Davasının Çift Manası ve Ferdi Hak", *Türk Yurdu* 274(1): 5-10.
- Akder, Necati. 1961. "İnkılâp ve Felsefe III, Komünizm, Faşizm ve Millî Birlik", *Türk Yurdu* 294(2): 3-12.
- Altınsoy, Mehmet. 1968. "Düzen Üstüne", *Türk Yurdu* 343-344(7): 9-11.
- Arıkan, Mustafa -Ahmet Deniz. 2004. "Türk Ocaklarının Kapatılışı, Borçları ve Emlâkinin Tasfiyesi", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 15: 401-432.
- Arsay, Hasan. 1962. "Fazilet Mücadelesi", *Türk Yurdu* 299(3): 10.
- Aslanapa, Oktay. 1955. "Eski Türk – Yeni Türk", *Türk Yurdu* 248: 185-186.
- Atay, Falih Rıfkı, "Gerilik", *Ulus Gazetesi* 6 Şubat 1949.
- Ateşoğlu, Mehmet. 1961. "Türk Ruhunun İlahi Cephesi", *Türk Yurdu* 296(3): 43-45.
- Aydın, Harun. 2024. "Türk Kültür Hayatında Halkevleri Kütüphaneleri ve Basına Yansıması (1932-1951)", *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi* 38: 451-472.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 1959. "Dinsiz Milliyet Olur Mu", *Türk Yurdu* 277(1): 11-12.
- Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı. 1965. "Dinsiz Milliyet Olur Mu", *Türk Yurdu* 316(4): 4-6.
- Bammat, Haydar. 1964. "Kaynaklara Dönüş", *Türk Yurdu* 305-306(3): 31-33.
- Başgil, Ali Fuat. 1959. "Cemiyet Hayatının Manevi Temelleri", *Türk Yurdu* 273(1): 19-20.
- Başgil, Ali Fuat. 1960. "Türkiye'de Anayasa Hareketleri", *Türk Yurdu* 282(1): 31.





- Berki, Ali Himmet. 1959. "Cumhurları Tatmin İçin Kanunlar Nasıl Olmalıdır", *Türk Yurdu* 279(1): 24-25.
- Berki, Ali Himmet. 1960a. "Cumhurları Tatmin İçin Kanunlar Nasıl Olmalıdır II", *Türk Yurdu* 280(1): 23-24.
- Berki, Ali Himmet. 1960b. "Cumhurları Tatmin İçin Kanunlar Nasıl Olmalıdır III", *Türk Yurdu* 281(1): 17-18.
- Berki, Ali Himmet. 1960c. "Müstehcen, Müptezel ve İrtica Kelimeleri", *Türk Yurdu* 283(1): 25.
- Berki, Ali Himmet. 1960d. "Fazilet ve Şerefinefis", *Türk Yurdu* 291(2): 5.
- Berki, Ali Himmet. 1961a. "İslam Dininde Çalışma", *Türk Yurdu* 292(2): 14.
- Berki, Ali Himmet 1961b. "Bir Milletin Bekası", *Türk Yurdu* 296(3): 8.
- Berki, Şakir. 1960a. "İslam Hukukunun Mana ve Şümülü", *Türk Yurdu* 285(2): 51-52.
- Berki, Şakir. 1960b. "Hukuk Ahlak ve Fazilet", *Türk Yurdu* 289(2): 23.
- Berki, Şakir. 1960c. "Din Hürriyeti ve Şümülü", *Türk Yurdu* 291(2): 17.
- Bolay, Süleyman Hayri. 1961. "Türkiye'de Materyalizm ve Spiritüalizm", *Türk Yurdu* 297-298(3): 7-10.
- Bozkurt, Celil. 2019. *Türk Ocakları Umumi Kâtibi Dr. Fethi Erden'in Ocak Hatıraları*, Altınordu Yayınları.
- Cansever, Hasan Ferit. 1959. "Türk Ocağının Tertiplediği Milliyetçilik İdealinin Hususiyetleri – Meşrutiyetin İlanı ve Türk Ocağının Doğuşu", *Türk Yurdu* 276(1): 39-40.
- Coşar, Mehmet. 1967. "Yalnızlık", *Türk Yurdu* 342(6): 19.
- Davudoğlu, Ahmet. 1970. "İslam'da Birlik ve Tefrika", *Türk Yurdu* 345(7): 6-7.
- Develioğlu, Burhanettin. 1967. "Hamdullah Suphi İle 55 Sene", *Türk Yurdu* 332(6): 17.
- Doğan, Lütfi. 1962. "Sosyal Ahlakın Esası İnançtır", *Türk Yurdu* 299(3): 19.
- Doğan, Lütfü. 1963. "Hoşgörülük", *Türk Yurdu* 300(3): 21-22.
- Duru, Kazım Nami. 1955. "Türk Ocaklarının Yarını", *Türk Yurdu* 244: 838-840.
- Eken, İbrahim. 1962. "İbadet", *Türk Yurdu* 299(3): 7-8.
- Emre, Süleyman Arif. 1970a. "Zamanımızın Cihadı", *Türk Yurdu* 345(7): 8-11.
- Emre, Süleyman Arif. 1970b. "Nebati Ahlak", *Türk Yurdu*, 346(7): 9-11.
- Erdem, Galip. 1960. "İrtica Anlayışı", *Türk Yurdu* 281(1): 57-59.
- Erden, Fethi. 1963. "Türk Ocakları Merkez Binasının Tarihi Durumu ve Türk Ocağının Bugüne Kadar Geçirdiği Safhalar", *Türk Yurdu*, 300(3): 5.
- Erden, Fethi 1965. "İstanbul'un Beş Yüzüncü Fetih Yıldönümü Kutlama Teşebbüsü, Bunun Tarihçesi ve Hazin Akıbeti", *Türk Yurdu*, 312(4): 1-5.
- Erden, Fethi. 1968. "Türk Ocakları Nasıl Kuruldu, İngilizler Tarafından Nasıl Kapatıldı, Geçirdiği Buhranlar ve Ocakla İlgili Hatıralar" *Türk Yurdu*, 301(3): 48-58.
- Erol, Safiye. 1960. "Din ve Ruhیات", *Türk Yurdu* 284(2): 26
- Fındıkoğlu, Z. Fahri. 1967. "Hamdullah Suphi'nin Hayatından Bir Küçük Safha", *Türk Yurdu* 332(6): 4-5.





- Fındıkoğlu, Ziyaeddin Fahri. 1955. "Bugünkü Türk Tefekkürü ve Başlıca Cereyanlar", *Türk Yurdu* 247: 81-85.
- Gökalp, Ziya. 1959. "Milliyet ve İslamiyet", *Türk Yurdu* 278(1): 5-6.
- Gül, Kemal Vehbi. 1961. "Türk Ordusu ve Türk Medeniyeti", *Türk Yurdu* 297-298(3): 25-26.
- Hacıeminoğlu, M. Necmettin. 1960. "Din Bilmecesi", *Türk Yurdu* 284(2): 30.
- Hamidullah, Muhammed. 1959a. "Hukuk İlmine İslam'ın Mühim Yardımları", *Türk Yurdu* 272(1): 17-18.
- Hamidullah, Muhammed. 1959b. "İslamiyet'te Niçin Ay Takvimi Kullanılır", *Türk Yurdu* 276(1): 14-15.
- Hisar, Abdülhak Şinasi. 1954. "Bir Vatanseverlik Mabedi Olarak Ocak", *Türk Yurdu* 235: 89-92.
- Kafesoğlu, İbrahim. 1956a. "İlim Ahlakı", *Türk Yurdu* 258: 23-24.
- Kafesoğlu, İbrahim. 1956b. "Türkler ve Medeniyet", *Türk Yurdu* 259: 158-160.
- Kafesoğlu, İbrahim. 1960. "Ne Kara Kuvvet Ne Beyaz Taassup", *Türk Yurdu* 287(2): 23-24.
- Kaplan, Mehmet. 1956. "Remzi Oğuz'a Göre Türkiye'de Ahlak Buhranı ve Ona Karşı Alınacak Tedbirler", *Türk Yurdu* 255: 725-730.
- Karacan, Ali Naci, "Halkevleri Yerine Türk Ocakları", *Tan Gazetesi* 27 Şubat 1949.
- Koçyiğit, Talat. 1968. "Adaletin Manası", *Türk Yurdu* 343-344(7): 6-7.
- Kodal, Tahir. 2014. "Mustafa Kemal Atatürk ve Türk Ocakları", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* 52: 296.
- Kolerkılıç, Ekrem, "Türk Mekteplerindeki Tedris Sitemi Değişmeli", *Her Gün Gazetesi* 15 Mayıs 1949.
- Kuşçu, İsmail. 1959. "İslam Nedir", *Türk Yurdu* 279(1): 12.
- Müftüoğlu, Mehmet. 1962. "Dr. Lütfi Doğan'ın Ankara Müftülüğüne Tayini", *Türk Yurdu* 299(3): 9.
- Naci, Elif. 1957. "Kuran'ın Tercümesi", *Türk Yurdu* 268: 865-867.
- Nizami, Cevat. 1954. "Türk Nasıl Yetiştirilmelidir? Milli Karakterimiz Bozuluyor Mu", *Türk Yurdu* 238: 388-390.
- Oba, Ali Engin. 1995. *Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu*, Ankara: İmge Kitabevi.
- Ogan, M. Raif. 1960. "İslamiyet ve Komünistlik", *Türk Yurdu* 285(2): 5.
- Oğan, M. Raif. 1962. "İslam'da Hukuk Anlayışı", *Türk Yurdu* 299(3): 29.
- Oral, M. Zeki. 1960. "Papazlara Reddiye", *Türk Yurdu* 291(2): 11-14.
- Özmen, Mustafa Şevki. 1963. "İslam Dinine Göre Ticaret ve İhtikâr", *Türk Yurdu* 300(3): 52.
- Öztürk, Kamil. 1959. "T.C. K. 175 M. Üzerine Düşünceler – Din Hürriyetinin Müeyyidesi", *Türk Yurdu* 277(1): 29-30.
- Öztürkmen, Ömer Rasih. 1959. "İnanma Gücü", *Türk Yurdu* 271(1): 9.
- Öztürkmen, Ömer Rasih. 1968. "Akıl ve İman", *Türk Yurdu* 343-344(7): 4-5.
- Pierre, Bernardin de Saint. 1963. "Sürat Kahvehanesi", Çev. Nusret Feridun Alaeddinoğlu, *Türk Yurdu* 301(3): 38-40.
- Reşad, Enis, "Atatürk Devrimlerinin Koruyucuları Arasında", *Cumhuriyet Gazetesi* 29 Ağustos 1954.





- Sarınay, Yusuf. 1994. *Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.
- Sena, Cemil. 1965a. "Din ve Ahlak", *Türk Yurdu* 309(4): 8-12.
- Sena, Cemil. 1965b. "Din ve Ahlak II", *Türk Yurdu* 310(4): 6-9.
- Sena, Cemil. 1965c. "Din ve Ahlak III", *Türk Yurdu* 311(4): 17-19.
- Sena, Cemil. 1965d. "Din ve Ahlak IV", *Türk Yurdu* 313(4): 10-15.
- Sena, Cemil. 1965e. "Bilim ve Din", *Türk Yurdu* 317(4): 9-12.
- Sena, Cemil. 1966a. "Din Bilim sınırlarını Aşabilir Mi?", *Türk Yurdu* 321(5): 8-13.
- Sena, Cemil. 1966b. "İslam Dininin Bilim Anlayışı", *Türk Yurdu* 322(5): 2-7.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati. 1956a. "Geçen Ayın Dergileri", *Türk Yurdu* 255: 795-796.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati. 1956b. "Geçen Ayın Dergileri", *Türk Yurdu* 256: 872-873.
- Sepetçioğlu, Mustafa Necati. 1957. "Geçen Ayın Dergileri", *Türk Yurdu* 264: 635-636.
- Sıddıki, Abdülhamit. 1965. "İkbalin İslam Rönesansı'na Hizmeti", Çev. Sofi Huri, *Türk Yurdu* 313(4): 18-19.
- Sözeri, Mustafa Sabri. 1959. "İslam Dininde İlme Verilen Yer Yenilikler Karşısında İslam Dini", *Türk Yurdu* 275(1): 7-8.
- Sözeri, Mustafa Sabri. 1962. "İlk Müslüman Mektebi Camilerde Öğretim ve Eğitim", *Türk Yurdu* 299(3): 6.
- Şadan, İzzeddin. 1959. "İslamiyet'te Reform Olamaz", *Türk Yurdu* 276(1): 13.
- Şentürk, Ahmet Tufan. 1961. "Erdem Üstüne", *Türk Yurdu* 297-298(3):40.
- Şerefli, Şerafettin. 1967. "Namus ve Hayat", *Türk Yurdu* 341(6): 30-31.
- T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Cumhuriyet Arşivi (BCA) Başvekâlet Kanunlar ve Kararlar Tetkik Dairesi (BKKTĐ), Karar Sayısı 4/7194, No: 030 18 01 02 143 38 7.
- Tancı, M. 1959a. "Ahlakın Önemi ve İslam Dinine Göre Temelleri", *Türk Yurdu* 272(1): 9-10.
- Tancı, M. 1959b. "Ahlakın Önemi ve İslam Dinine Göre Temelleri II", *Türk Yurdu* 274(1): 11-12.
- Tanyol, Cahit. 1955. "Örf ve Adet ve İslam Hukuku", *Türk Yurdu* 241: 590, 593.
- Tanyol, Cahit. 1956a. "Din ve Mektep", *Türk Yurdu* 252: 499-502.
- Tanyol, Cahit. 1956b. "Ahlak Buhranı", *Türk Yurdu* 253: 579-582.
- Tanyu, Hikmet. 1959a. "Türkiye'de Dinle İlgili Bazı Noktalar", *Türk Yurdu* 277(1): 7-10.
- Tanyu, Hikmet. 1959b. "Amerika'da Din ve Dini Eğitim", *Türk Yurdu* 279(1): 9-11.
- Tanyu, Hikmet. 1960a "Dinler ve Mensupları", *Türk Yurdu* 280(1): 2-3.
- Tanyu, Hikmet. 1960b. "Türkiye'de İslami Neşriyatın Durumu", *Türk Yurdu* 282(1): 5-6.
- Tanyu, Hikmet. 1960c. "Cehalet, Bilgi ve Tenakuzlar", *Türk Yurdu* 283(2): 7-8.
- Tanyu, Hikmet. 1960d. "Muhtelif Cepheleriyle Almanya", *Türk Yurdu* 284(2): 21-22.
- Tanyu Hikmet. 1960e. "Yanlış Tanıtılan Avrupa Almanya'da Din", *Türk Yurdu* 285(2): 7-8.
- Tanyu, Hikmet. 1960f. "Türlere Yanlış Tanıtılan Avrupa: Almanya'da Din", *Türk Yurdu* 286(2): 9-10.





TBBM Zabıt Ceridesi 8. Dönem 4. Yasama Yılı, 52. Bileşim 25 Şubat 1949 Cuma B: 52. 25.02.1949. O: 1, s. 607-611.

Tek, Müfide Ferit. 1967. "Hamdullah Suphi Bey", *Türk Yurdu* 332(6): 6-7.

Topçu, Nurettin. 1963. "İnsan", *Türk Yurdu* 301(3): 18-19.

Topçu, Nurettin. 1965. "Uçuruma Götüren Yollar", *Türk Yurdu* 311(4): 20-22.

Tuğ, Nafiz Danışman. 1961. "İslami Mücadelenin İç Şekli veya Tasavvuf", *Türk Yurdu* 296(3): 9.

Tunç, M. Şekip. 1956 "Din Hayatımız", *Türk Yurdu* 254: 641-644.

Tunç, M. Şekip. 1957a. "Tabiat, Tarih ve Ahlak Bütünündeki Gidiş Birliği", *Türk Yurdu* 266: 641-643.

Tunç, M. Şekip. 1957b. "İsmayıl Hakkı Baltacıoğlu ve Kuran Tercümesi", *Türk Yurdu* 267: 723-724.

Tunç, M. Şekip. 1957c. "Soysuzlaşan Bir Din Duygusu Karşısında", *Türk Yurdu* 269: 881-884.

Turan, Osman. 1959a. "Din ve Laiklik", *Türk Yurdu* 275(1): 1-3.

Turan, Osman. 1959b. "Türkiye'de Din ve Laiklik I", *Türk Yurdu* 278(1): 1-4.

Turan, Osman. 1959c. "Türkiye'de Din ve Laiklik II", *Türk Yurdu* 279(1): 5-8.

Turan, Osman. 1960a. "Türkiye'de Din ve Laiklik IV", *Türk Yurdu* 281(1): 1-4.

Turan, Osman. 1960b. "Türkiye'de Din ve Laiklik V", *Türk Yurdu* 282(1): 1-4.

Turhan, Mümtaz. 1955. "Hakiki Kıymetlere Doğru", *Türk Yurdu*, 246: 6-9.

Türk Gücü Gazetesi 23 Aralık 1960.

2014. *Türk Ocakları 43. Olağan Büyük Kurultay Raporu*, Haz: Lale Yıldız Bircan, Ankara: Türk Yurdu Yayınları:102, Kurultay Raporu Dizisi 14.

Ünal, Tahsin. 1960. "Kuran'da Muharebe Esasları ve Tarih", *Türk Yurdu* 284(2): 9-10.

Ünal, Tahsin. 1959. "Türk Ahlakı Masal Oldu", *Türk Yurdu*, 275(1): 23-24.

Üstel, Füsün. 1994. *İmparatorluktan Ulus - Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları (1912-1931)*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Yahya, Osman. 1959. "İnsanın Mahiyeti ve Kaderi", *Türk Yurdu*, 271(1): 11-12.

Yalman, Ahmet Emin. 1954. "Nurlu Ufuklar", *Türk Yurdu* 238: 385-387.

Yılanlıoğlu, İsmail Hakkı. 1970. "Kaybettiğimiz Manevi Değerler – Türklerde Doğruluk", *Türk Yurdu* 346(7): 6-8.

